

О ОДНОСИМА У АРМИЈИ

Односи међу људима у армији уопште, а посебно између претпостављеног и потчињеног, представљају један од битних елемената њеног морално-политичког стања. Они могу бити такви да или стимулативно или дестимулативно делују на јачање ударне моћи оружаних снага.

Ти односи пресудно зависе од друштвено-економских односа који владају у одређеној земљи и циљева ради којих постоје њене оружане снаге. Тако, на пример, у армији Фридриха Великог главни регулатор односа између претпостављеног и потчињеног била је батина. То је разумљиво кад се има у виду да је та армија била професионално-плаћеничка, састављена од људи „с конца и конопца“ који су јој служили искључиво ради новца, а нису се одушевљавали никаквом идејом¹⁾. Таква армија била је потпуно адекватан израз читавог оног конгломерата реакционарних феудалистичких односа који су владали у тадањој Пруској. Слично је било и у армији царске Русије, у којој су нељудски односи били одраз реакционарно-феудалистичких-капиталистичких односа. У старој југословенској војсци дрил је у значајној мери био регулатор односа, нарочито између подофицира и војника и официра и подофицира. Такви односи, разуме се, били су последица и адекватан израз реакционарних, капиталистичких друштвених односа у старој Југославији.

У савременим условима квалитативно нов, прогресиван и у највећој могућној мери хуман однос међу људима, између претпостављеног и потчињеног, може бити обезбеђен само у армији социјалистичког типа и, наравно, у прошлости и садашњости у одговарајућем степену у оним армијама у чијим земљама владајуће друштвено политичке снаге одражавају интересе народа у датом историјском периоду. То никако не значи да се самим освајањем политичке власти

¹⁾ „Пруска армија представља скуп странаца свих националности, најразноврснијих особина, религија, обичаја и карактера, њих једино повезује у једну целину железно уже зверске дисциплине. Та суровост и пажња, вечно упозоравање на строго поштовање установљеног реда, претвара армију у велику, регуларну дејствујућу машину... У таквим условима према пруској армији се треба односити као према једној од најстрашнијих у Европи, али ако само на један минут буде ослабљена жица која је покреће и сви се њени разнородни делови одвоје један од другог, та ће се машина претворити у рушевину.“ (Генерал Лојд)

од стране радничке класе аутоматски решава проблем успостављања социјалистичких, хуманих односа између претпостављеног и потчињеног, старијег и млађег и у армији. Тешкоће објективне природе у том погледу тако су велике да је потребна огромна активност и велика умешност субјективних фактора (људи) да би се оне постепено успешно савлађивале. Набројаћемо само неке од њих.

Остаци старог у свести и схватању људи не ишчезавају одједном самим актом преузимања политичке власти од стране радничке класе. Напротив, они се задржавају још дуго и потхрањују у материјалном погледу из остатака старих, капиталистичких економских односа који се, такође, не могу одједном ликвидирати.

У прелазном периоду од капитализма ка социјализму бирократизам се закономерно јавља као главна опасност на путу изградње социјалистичког друштва. Он извире из господарећег привредног положаја државе који се до сада показао неизбежним у почетној етапи изградње социјалистичких земаља поготову оних које су почеле да изграђују социјализам као економски неразвијене земље. Све то, разуме се, не може а да не остави трага и на односе међу људима у друштву, а тиме неизбежно и у оквиру оружаних снага.

Одређени елемент универзалности који се испољава у животу свих армија, без обзира на њихов карактер и циљеве, овде се, на подручју развијања односа међу људима у армији, испољава у неопходности примене опште-армијског принципа „наређење претпостављеног закон је за потчињеног“. У таквој ситуацији позитиван развитак односа међу људима и у армији социјалистичке земље одлучујуће зависи од тога да ли је руководећа политичка снага — партија радничке класе — изабрала правилан, доследан социјалистички и антибирократски пут друштвеног развитака. Ову потребу, разуме се, не може у основи надоместити ма какво деловање субјективних фактора — људи — али је чињеница да је у армији, у чијој је земљи позитивно решен поменути проблем, остварен главни услов за успешно деловање команди, старешина и партијске организације на плану борбе за развијање правилних односа међу људима.

Искуство наше, октобарске, кинеске и других револуција показало је да се у процесу оружаног дела тих револуција у оружаним снагама развијају односи између људи и претпостављених и потчињених на специфичној основи. У нашем ослободилачком рату широко је поред осталих форми примењивана критика и претпостављеног старешине за испољене слабости и грешке не само на основним организацијама и партијским комитетима КПЈ, већ и у јединицама. Тако је на широко практикованим четним и батаљонским конференцијама примењивана критика не само између војника и војника, већ између војника и старешина и уопште потчињеног и претпостављеног. Таква пракса несумњиво је много доприносила васпитању бораца и морално-политичком јединству оружаних снага. Разуме се, завршетком рата настају нови услови који захтевају уношење и извесних нових форми у односе између претпостављених и потчињених. У тој ситуацији битно је сачувати и даље развијати дух и суштину односа међу при-

падницима оружане силе који су формирану у оружаном периоду револуције. Међутим притом се мора, како је искуство показало, водити рачуна о различитим тенденцијама.

С једне стране, под фирмом борбе против „партизанштине“ и потребе „војнизације“ долази до извесних крутости у односима међу људима. Овде би било интересантно рашчистити и сам појам „партизанштина“. У ствари, његова права садржина треба да обележи осуду покушаја враћања на старе форме односа међу људима у армији — тј. копирање тих форми у новим условима, а никако осуду форми односа међу људима који су владали у једном одређеном рату и као такви били оправдани и прогресивни у одређеним историјским околностима. С друге стране, под плаштом „очувања старих другарских односа“ даје се отпор извесним мерама које су неопходне ради обезбеђења потребне војничке дисциплине у новим условима. Ти нови услови огледају се, сем осталог, у извршавању нових задатака мирнодопске изградње оружаних сила, уместо ратних, и у новим условима личнога живота припадника оружаних снага. Они са своје стране делују на то да се и код људи са високом друштвено-политичком свешћу појављују одређене, у осталом разумљиве, слабости које објективно немају услова за испољавање у периоду рата.

Питање односа међу људима, односа између претпостављеног и потчињеног, у оквиру морално-политичке припреме наше оружане силе у послератном периоду налази се увек у центру пажње. Стечена искуства у том погледу веома су драгоцена.

Наша земља се у периоду 1945—1950 године налазила у фази развитка познатог под именом — период административног социјализма. Тај административни социјализам, иако у суштини прогресиван с обзиром на конкретне историјске услове који се нису могли и смели пренебрегнути, носио је са собом и извесне негативне појаве као објективно неизбежне пратиоце, који су представљали погодну тле за потхрањивање разних субјективних слабости код људи. Све то није могло а да се не одрази и на односе између претпостављеног и потчињеног у армији. Увођењем радничког самоуправљања 1950 год. отпочиње нов период у развитку нашег социјалистичког друштва и социјалистичке демократије. Већ до сада постигнути су крупни резултати како на плану материјалне изградње, тако и на плану развијања социјалистичких односа међу људима у нашем друштву и армији.

Тај динамичан процес развијања односа у нашем друштву захватио је, природно, на специфичан начин и односе међу људима у армији. Армија се у том погледу налази у веома деликатној ситуацији: с једне стране, мора се поштовати једна од објективних законитости армијског живота „наређење претпостављеног закон је за потчињеног“, а с друге стране, мора се у духу и у складу са усавршавањем социјалистичких друштвених односа у земљи наш војник, потчињено и млађе војно лице уопште и старешина посебно, развијати као иницијативан и активан фактор у процесу армијског развитка и изградње. Међутим, овде се не ради ни о каквој „неразрешивој противречности“, већ о потреби да се све веће развијање иницијативе код потчињеног

и млађег војног лица, и развијање односа између претпостављеног и потчињеног, усклађује са поштовањем једног од битних принципа армијског живота.

Морално-политичко јединство припадника НОВ и ПОЈ било је у току рата један од главних извора њихове борбене и ударне способности. Ратна пракса је то непобитно доказала. Оно ће такву исту улогу имати и у евентуалном будућем сукобу, јер наша ЈНА може водити само наметнути јој свенародан, одбрамбени рат у циљу одбране националности своје социјалистичке домовине. Наиме, „... ако буде дошло до атомског рата, једини спас ће у таквом рату бити да народ не губи вјеру у своје способности, већ да буде јединствен и монолитан, а да сваки војник буде способан да се сам снађе на сваком месту. Такав евентуални рат не би био фронталан, већ би захватио читаву земљу...“²⁾ Или: „... немојте никада заборавити на оно што је стварало то монолитно јединство у најтежим часовима — немојте заборавити на дух другарства између претпостављених и потчињених...“³⁾ Значи, и тада ће бити пресудно морално-политичко јединство припадника оружане силе, а у оквиру овога односи међу људима.

Морално-политичко јединство наших оружаных снага неоспорно је њихова изразита карактеристика не само данас, у мирнодопском стању, већ ће то бити и у евентуалном рату у коме би се сви грађани социјалистичке Југославије претворили у јединствену и несаломљиву оружану силу. Па, ипак, непрекидни напори за јачање морално-политичког јединства, а у оквиру њих посебно усавршавање правилних војничких и социјалистичких односа међу људима, представља кључни и увек актуелан задатак команди, старешина и организације СК. Многобројни су разлози који условљавају такву оријентацију, али се они у суштини своде на три основна:

— Непрекидно продубљивање социјалистичких односа међу људима у нашем друштву, на бази усавршавања непосредне социјалистичке демократије — система радничког и друштвеног самоуправљања — императивно захтева стално усавршавање правилних војничких и социјалистичких односа међу људима у армији. Друкчије не може бити, пошто је наша социјалистичка армија неодвојив део нашег друштва, па према томе и његовог кретања напред. Јер, реч је управо о томе да се на бази развитка непосредне социјалистичке демократије — система радничког и друштвеног самоуправљања — непрекидно продубљују социјалистички односи међу људима и кује лик грађанина којег иницијатива у животу и раду краси као једна од основних особина. Он долази на одслужење војног рока са већ развијеном навиком и схватањем да се његови оправдани предлози, мишљења и сугестије на одговарајућим трибинама органа радничког и друштвеног самоуправљања подстичу и усвајају. Другим речима, он се све више осећа као активан чинилац у друштвеном развоју. Зато

²⁾ Маршал Тито у говору питомцима ВА 1. октобра 1958. год., *Народна армија* бр. 1001 од 3. X 1958.

³⁾ Јосип Броз Тито: *Говори и чланци, Напријед*, Загреб, 1959., стр. 374. (Из говора официрима скопског гарнизона).

он очекује и сматра природним да се испољи као активан фактор и на свом новом радном месту — у армији. Таква тенденција је сасвим конструктивна и са становишта потребе изградње оружаних снага. Ствар је само у томе да се она испољи у таквим облицима који су у складу са специфичностима армије. Коначно, припадници армије у току свог боравка у њој продубљују одговарајуће навике и искуства (смисао за плански, педантан рад и сл.) који и те како позитивно делују на њихово учешће у друштвеном животу по одслужењу војног рока.

Наиме рече је о овоме: Не може се недемократским методима постићи жељени резултат у промењеним друштвеним условима, међу људима који су навикли и све више навикавају да учествују у друштвеном раду. За нас је појам непосредне демократије воља, свест и насушна потреба савременог југословенског човека да учествује у друштвеном раду. Треба рећи да се томе не противе, већ управо војном организму такви људи и такав метод рада одговарају. Разуме се да тада и управо стога не може бити ни говора о томе да се о наређењу предпостављеног дискутује и о томе да ли ће се или неће наређење извршити. Према томе, за нашу демократичност је битно пуно, свесно и непосредно учествовање у свим задацима, а то су управо и највише врлине војника и старешина. Спровести оно што захтева пун војнички живот, значи остварити пуно учешће сваког припадника армије у задацима који треба извршити.

Наша војна доктрина, која је усклађена са политичком — Програмом СКЈ — нашом и међународном војном и друштвено-економском стварношћу, представља камен темељац изградње оружаних снага. Она захтева старешину и војника са високим степеном друштвено-политичке свести, дисциплине, иницијативе и техничке обучености да би се показао одлучујућим фактором победе у евентуалном будућем рату — у успешном вођењу по формама најразноврснијих борбених дејстава, веома активних, брзопокретних, маневарских и сложених, чије је извођење условљено крајњим физичким и умним напрезањима. Све веће продубљивање правилних односа најбрже кује лик борца и ратника за таква борбена дејства.

— И за армију, иако се њено морално-политичко јединство истиче у оквиру морално-политичког јединства нашег социјалистичког друштва, важе и ове оцене и оријентације Програма СКЈ: „Друштвено економско уређење у Југославији не представља ни хармоничан, „социјалну симбиозу“, ни идилличан напредак, самозадовољан својим „крајњим савршенством“... Ништа што је створено не сме за нас бити толико свето да не би могло бити превазиђено и да не би уступило место ономе што је још напредније, још слободније, још људскије“...⁴⁾

Ова три фактора захтевају непрекидно усавршавање односа међу људима у армији који никада не могу достићи „крајњи домет“ у свом развоју. Усавршавати те односе значи јачати основ морално-

⁴⁾ VII конгрес Савеза комуниста Југославије, Култура, Београд, 1958, стр. 325. и 424.

политичког јединства наших оружаних снага као основне гаранције победе у евентуалном рату, јер „и у сваком будућем рату основни чинилац и одлучујући фактор победе остаће човек — људи који треба да се користе ратном техником“.⁵⁾

Главни фактор — фактор објективне природе — од којег пресудно зависи усавршавање правилних односа међу људима у армији, друштвено-економски односи нашег друштва, сасвим је повољан. Наиме, ти се социјалистички друштвено-економски односи све више демократизују и хуманизирају. И не само то. Читав наш друштвени развитак тежи стварању новог човека, а то условљавају и нови односи који се у том процесу све више унапређују, поред осталог, и зато што тај нови човек, повратно делује на односе и даље их развија. Томе несумњиво много доприноси и армија јер је и она један од значајних фактора који васпитавају нашег човека.

Управо због тога од деловања субјективних чинилаца у армији — команди, старешина и организација СКЈ — одлучујуће зависи да ли ће у пуној мери искористити повољну објективну друштвену стварност за даље развијање правилних војничких односа међу људима. Може се рећи да они ту ситуацију, у сваком случају, у суштини користе у пуној мери. Међутим, пошто ти односи, како је већ речено, не знају за „крајњи домет“, пошто се увек отварају нови проблеми, могућности и перспективе на подручју њиховог усавршавања, то је потребно указати на неке од тих проблема и могућности чије интензивно и умешно решавање и коришћење у практичној делатности команди, старешина и организација СК убрзава процес продубљивања правилних односа у армији.

Пре свега, метод командовања и руковођења од стране команди и старешина све се више афирмише као прворазредан субјективни фактор од којег зависе темпо и резултати усавршавања правилних војничких и социјалистичких односа међу људима. Метод командовања и руковођења мора се, очевидно, непрекидно усавршавати како у складу са потребама изградње оружаних снага тако и упоредо са непрекидним процесом продубљивања социјалистичких односа у нашем друштву. Пракса показује да тај метод позитивно утиче на развитак међусобних односа, пре свега, у оној мери у којој су у његовој садржини развијени елементи: консултовања, подстицања и усвајања оправданих предлога и сугестија потчињених; отпора тенденцијама појединаца за либерализацијом односа међу старешинама у негативном смислу; од степена непосредног ангажовања сваког старешине у решавању задатака изградње своје јединице; од поштовања и подстицања конструктивне иницијативе у раду војника и потчињених старешина.

У нашој армији, од њеног формирања, претпостављене старешине су у свом методу рада широко примењивале праксу консултовања и коришћења мишљења, предлога и сугестија потчињених и мла-

⁵⁾ Говор генерала армије Ивана Гошњака на III конгресу УРОЈ-а, Народна армија бр. 1023 од 14. III 1959.

дих војних лица у најразноврснијим формама: приликом реферисања, састанака с првопотчињеним старешинама, партијских састанака, војничких конференција итд.

У току НОР-а било је, такорећи, правило, да се користе и позитивна и негативна искуства из протеклог боја — акције констатована на четним и батаљонским конференцијама, као и предлози, мишљења и сугестије бораца и потчињених старешина. Такве конференције не само што су позитивно деловале на извршавање следећих борбених задатака, већ су се веома повољно одражавале на развитак односа између претпостављених и потчињених војних лица.

Командири, команданти и политички комесари су и у најдраматичнијим борбеним ситуацијама — пре доношења одлуке — најчешће консултовали не само потчињене старешине већ и борце. Сваки учесник НОР-а сећа се многих таквих примера. Наводим само један из битке на Сутјесци. Други батаљон (Чачански) Друге пролетерске бригаде одступао је 7. јуна 1943. године правцем с. Врбница — Зеленгора. Зачеље је притискивала јака усташко-немачка колона, а чело се нашло изненада под ватром заседе делова немачке 369. дивизије. Питање је било: ка Лучким колибама у састав бригаде или самосталан пробој кроз Зеленгору. Штаб батаљона је после консултовања са командирима чета и најближим борцима у колони и под унакрсном митраљеском ватром одлучио да се иде у састав бригаде. Одлука се показала правилном. Таква пракса у методу командовања и руковођења снажила је атмосферу међусобног поверења и поштовања.

У решавању задатака мирнодопске изградње наше армије непрекидно се путем најразноврснијих форми негује и развија консултовање потчињених у командовању и руковођењу јединицама. Разуме се да су сада за то створене нове, веће могућности и потребе. Мањевише та је пракса развијена готово код свих команди и старешина. Међутим, није проблем у субјективној, идејној оријентацији већ, код појединих старешина и команди, у коришћењу одређених и изналажењу нових, целосходних форми и облика за развијање правилних односа: консултовање, усвајање и коришћење предлога, сугестија и иницијатива потчињених у командовању и руковођењу повереном јединицом, командом, установом. Говорећи о односима у армији друг Гошњак је једном приликом рекао: . . . „у народној армији, као што је наша, је и обавезно потребна и нужна демократичност у односима како између самих официра тако и у односима између официра и подофицира, као и у односима једних и других према војницима. То треба да долази до изражаја и у служби, а не само ван ње“.⁶⁾

У животу и раду јединица снажно долазе до изражаја већ традиционалне четне и батеријске војничке конференције, а у задње време у неким јединицама упоредно с тим све се више афирмишу водне, а нарочито одељенске конференције (састанци). Посебну пажњу заслужује афирмација одељенских састанака који пружају могућност најшире критике и самокритике, давања мишљења и предлога и ко-

⁶⁾ Генерал армије Иван Гошњак, *Народна армија* број 911 од 27. децембра 1956. год.

начног решавања такозваних „ситница“ од којих се у ствари састоје крупне ствари. Анализа кретања морално-политичког стања у јединицама једне дивизије у петомесечном периоду показала је веома позитивну улогу четних (батеријских), водних, а нарочито одељенских конференција у борби за смањење дисциплинских грешака и престапа појединаца. Међутим, битно је, по мом мишљењу, уочити ово: у овим конференцијама, а нарочито одељенским, крију се могућности које треба користити у процесу командовања и руковођења, али је зато потребно поклањати све већу пажњу квалитету припреме и руковођења тим конференцијама од стране командира и, што је најважније, далеко више користити оправдане предлоге, сугестије и критичке примедбе са тих конференција јер то, несумњиво, веома позитивно утиче на развитак односа међу људима и омогућује успешније командовање и руковођење јединицом.

Једна команда је, на пример, у припреми саветовања са првопотчињеним командантима, у циљу припреме реферата о кључним питањима борбене изградње дотичне јединице, тражила од њих мишљење о свом методу (стилу) рада, тј. да ли им он олакшава или отежава командовање и руковођење. У добијеним информацијама, по мишљењу команде која их је тражила, претежна већина оцена и запажања била је реална. На основу тога она је одлучила да све што је позитивно у њеном методу рада даље развија, а да на мањи број неоправданих или нереалних примедби и предлога да аргументовано образложење.

Наравно, било би некорисно апсолутизирати било који облик активности у продубљивању атмосфере слушања, подстицаја и коришћења оправданих предлога потчињених у командовању и руковођењу па и, разуме се, напред поменути. Шта више, било који представљени старешина у основи може сагледати шта потчињени мисле о његовом и методу рада његове команде кроз редовно, сукцесивно решавање одређених задатака. У вези с тим он усваја и користи предлоге и мишљења који му помажу, односно доприносе даљем усавршавању не само његовог већ и стила рада команде у целини.

Каткада има питања за која потчињенима није јасно зашто нису или зашто су баш на одређен начин решена. Пракса показује да је потребно на састанцима, или на неки други начин, то разјаснити, јер се тако избегавају разни могућни неспоразуми у односима између потчињених и претпостављених и у решавању задатака борбене изградње. Неоспорно је да се примена овог метода у командовању и руковођењу такође позитивно одражава на односе у јединици.

Постоји још низ могућности и форми за испољавање одређеног демократизма у односима „и у служби“, али сматрамо да нема потребе за њиховим набрајањем. Битно је рећи ово:

— Није довољно само идејно прихватити потребу правилних, другарских, људских, односа, већ је основно изналазити и разноврсне практичне акције које обезбеђују њихову непрекидну примену и развијање.

— Треба изналазити и практиковати облике активности који ће бити у складу са принципом једностарешинства у армији, тј. принципом „наређење претпостављеног закон је за потчињене“ и у складу са правилним односима међу људима. Ако се у цивилном животу демократизам у руковођењу огледа у доношењу одлука, усклађених са општом, друштвеном социјалистичком законитошћу, вољом већине у одговарајућем органу радничког и друштвеног самоуправљања, одређена демократичност у руковођењу у армији огледа се у томе што ће потчињени у одговарајуће време и на одговарајући начин давати своје предлоге претпостављеном за решење овог или оног проблема (питања); а право је претпостављеног да оцени да ли је предлог целисходан и користан и да у вези с тим одлучи да ли ће га усвојити. Немогуће је, није и не би било целисходно законски фиксирати предпостављеном у армији да мора или треба по овом или оном конкретном питању консултовати потчињене у процесу командовања и руковођења. Шта више, практично је немогуће увек консултовати потчињене, а каткад то не би било ни корисно било ради краткоће времена или неких других разлога. Међутим, суштина ствари је у потреби да сваки старешина, без обзира на степен његове организаторске и руководилачке способности, узме као метод, као важну карактеристику и оријентацију свога руковођења: максимално могуће и целисходно консултовање и коришћење оправданих предлога и мишљења потчињених у решавању заједничких задатака изградње јединице. То другим речима значи: ваља бити не само толерантан према конструктивним предлозима и мишљењима потчињених — а конструктивни су они који се крећу у оквирима друштвене и армијске законитости и постојећих, објективних материјалних могућности — већ је корисно и подстицати их у том правцу.

— Продубљивати код сваког војног старешине свест и схватање да је борба за правилне војничке односе потребна и нужна, јер је императивно тражи наш социјалистички друштвени развитак, растућа друштвено-политичка свест припадника армије и све сложености проблематика изградње и употребе оружане силе.

Елемент правилног старешинског наступања — то јест законитог издавања наређења, постављања захтева и задатака, спровођења старешинске контроле, упућивања критике (примедаба), и позивање на одговорност потчињеног — важан је елемент метода командовања и руковођења који снажно утиче и на развитак међусобних односа.

Људи су добри, али, природно, нису сви једнаки ни по својим умним и физичким квалитетима, а ни по карактерним особинама. Обично се у свакој основној јединици нађе појединаца који су оптерећени слабостима у свом раду и држању. У свему, старешине су каткада принуђене и на примену административних санкција, поред политичко-васпитних, у борби против слабости и дисциплинских грешака у јединици. Међу војницима има и таквих који су пре ступања у армију извршили поједина кривична дела или прекршаје и доживели одговарајуће друштвене санкције. Поједине, нарочито млађе старе-

шине знају испољити одређену посусталост и нестрпљење у васпитању и руковођењу оваквим људима. Такав став се, несумњиво, негативно одражава на развитак међусобних односа и јачање дисциплине, доводи до губљења вере у овакве појединце и, коначно, до захтева да се према њима примењују само административне санкције, и то преоштре и непоступне. Узрок овоме је у одсуству непрекидне, крајње интензивне, поступне и одмерене политичко-васпитне акције, као основне, и административне санкције као допуне, када и у колико је нужна у процесу васпитања таквих појединаца.

Један од битних, саставних елемената правилног старешинског наступања је сузбијање тенденција за либерализацијом односа међу старешинама у негативном смислу речи. Такве тенденције изражавају се у практичним поступцима појединаца који испољавају жељу за попуштањем и „линијом не замерити се“ када је у питању извршавање одређених, законом предвиђених обавеза, наређења и захтева претпостављених. Претпостављени старешина најефикасније сузбија овакве тенденције појединаца практичним мерама у процесу командовања и руковођења: убеђивањем у одговарајућој форми на одговарајућем месту, старешинском контролом и помоћи, позивањем на одговорност, а у неопходним случајевима и применом одговарајуће административне санкције. Ваља имати у виду да ће све већа примена консултовања и коришћења оправданих предлога потчињених у командовању и руковођењу, у оквиру свога општег тока и позитивних резултата, носити са собом као спорадичан, негативан продукт јачање тенденција појединаца за негативном либерализацијом војничких односа. Отуда се увек мора водити рачуна не само о продубљивању правилних односа, већ истовремено развијати и борбу против негативних тенденција појединаца.

Лични пример је опробано средство у процесу командовања и руковођења људима у армији не само у рату већ и у миру. Искуство показује да је у методу командовања од стране претпостављених старешина и команди необично важно да *благовремено и добро извршавају све предвиђене обавезе, и да буду непосредни извођачи одређених практичних акција*. Другим речима, иако је у функцији сваког претпостављеног старешине и команде битан елеменат њихове организаторске улоге, ипак је и елеменат непосредног учешћа у извршавању одређених задатака и те како значајан. Ово је нарочито актуелно за старешине на функцији команданта јер су они објективно, с обзиром на формацијски положај, у ситуацији да могу своје задатке преносити ни апарат или пак потписивати и одобравати све што им овај поднесе. Дobar је метод рада оних команданата и старешина који непосредно, у потребној и корисној мери, извршавају такве послове као што су: повремено одржавање предавања у облику обуке и васпитања старешинског и војничког састава, каткада израда информације, извештаја или предлога претпостављеној команди, повремено израда неког реферата за саветовање, конспеката или теза за реферат и наређење, понекад „монтирање“ тактичког, односно тактичко-оперативног задатка итд. Зашто? Зато што се тиме пружа практична и ефикасна по-

моћ потчињеним у њиховом раду, што се то веома позитивно одражава на квалитет извршавања заједничких задатака борбене изградње и, коначно, што се тиме осетно продубљује атмосфера међусобног поверења, поштовања, радног другарства и људске топлине између претпотсављених и потчињених.

Читав наш друштвени и армијски развитак, опште карактеристике и законитости евентуалног будућег рата, као и гледања на његово извођење, упућују нас на максимално развијање иницијативе сваког припадника оружаних снага и посебно иницијативе као једног од кључних елемената у методу командовања и руковођења сваког старешине и команде. Јер „основно је да се припадници Армије већ сада навикавају и да се у Армији култивише иницијатива као једна од навика и врлина које ће допринети већој бојној способности наше Армије. И у том погледу ми имамо много да учимо из времена народно-ослободилачког рата, у којем је самоиницијатива најнижих старешина и војника била на највишем нивоу.“⁷⁾

У пракси има случајева међусобног супродстављања иницијативе, дисциплине и законитости са различитим мотивацијама: по некад се одсуство довољне активности да се развије сопствена или неразумевање за иницијативу потчињених старешина правда тежњом за одбраном дисциплине, закона, јединства мисли и ауторитета „претпостављеног“; по некад се „дивља иницијатива“, а то је она која је деструктивна јер се не креће у оквирима армијске и друштвене законитости, покушава прогласити позитивном итд. Међутим, нама су подједнако потребни максимална дисциплина, максимална конструктивна иницијатива и максимално поштовање законитости и да су све те категорије у непрекидној, дијалектичкој повезаности. Погрешно би било ако бисмо се на рачун једне од њих супродстављали осталима. Ово и ради тога што ће у процесу даљег развитка наше армије схватање садржине и међусобног односа дисциплине, иницијативе и поштовања законитости бивати све актуелније. Међутим, као и до сада исправним ће се показати само оно схватање које и у пракси представља максималну свесну дисциплину, максималну конструктивну иницијативу и максимално поштовање законитости — у њиховом пуном јединству. Свака иницијатива команде, старешине, војника, која се креће у духу и у оквирима законитости треба да добије пуну моралну подршку старешина и организације СК и да буде искоришћена као подстицај за развијање нових, конструктивних иницијатива на свим подручјима изградње јединица.

Поменути елементи у методу (стилу) командовања и руковођења спадају, свакако, међу кључне, од чије развијености значајно зависи не само квалитет извршавања задатака борбене изградње већ и развитак правилних односа међу људима у армији. Отуда је првенствени задатак претпостављених команди и старешина да својом методом рада, контролом и помоћи утичу на потчињење команде и старешине да они у свом методу командовања и руковођења негују и продуб-

⁷⁾ Генерал армије Иван Гошњак, *Народна армија* број 1104 од 30. септембра 1960. год.

љују поменуте карактеристике и тиме унапређују односе међу људима. И организација СК игра у томе видну улогу ако прати, анализира, оцењује, указује и подстиче поједине старешине (нарочито командире одељења, водова, чета — батерија) на развијање поменутих карактеристика у њиховом методу (стилу) рада.

Конечно, сви ти елементи представљају јединствену целину и зато само њихово истовремено и складно развијање даје најкрупније резултате. У противном, занемаривање ма и једног од набројаних фактора доводи до тешкоћа како у решавању разних задатака тако и у развијању правилних односа међу људима.

Ако бисмо најкраће одговорили на питање зашто су правилни војнички и социјалистички односи и уопште морално-политичко јединство наших оружаних снага данас на тако завидном нивоу онда би се одговор свео на следеће:

— зато што је морално-политичко јединство наших народа на таквом нивоу на каквом никада није било у његовој историји и на таквом степену да је заиста тешко наћи сличан пример у савременом свету;

— зато што је социјалистичка Југославија од свог настанка била крајње активна и доследна у развијању социјалистичких друштвених односа, а ови су служили као пресудан објективни фактор у развијању правилних војничких и социјалистичких односа међу људима у армији;

— зато што је наше руководство, а нарочито друг Тито, давало правилну оријентацију у борби за непрекидно усавршавање војничких и социјалистичких односа међу људима, а команде, старешине и организације СК су ту оријентацију у основи успешно остваривале. Примерно висок степен свесне и стварне дисциплине припадника наших оружаних снага базира, поред осталог, на поменутих правилним односима међу људима у нашој армији. Друг Тито је у говору официрима скопског гарнизона 3. јуна 1957. године истакао: „*Јесте, ми имамо савремену армију по духу њених припадника, а и у техничком погледу у извесном смислу*“⁸⁾. Историја ратова, а посебно нашег НОР-а, је показала да је баш тај дух, то јест степен морално-политичког јединства одређених оружаних снага, главни елемент критеријума њихове савремености.

Без обзира на постигнуте успехе, напори за непрекидним јачањем морално-политичког јединства припадника оружаних снага и посебно за јачањем правилних односа међу људима — који ће бити таман толико дуги колико и потреба за постојањем наших оружаних снага — остају трајан актуелни и главни задатак команди, старешина и организација СК. Овакво схватање се заснива на Програму СКЈ, јер ни наша армија не представља организацију ослобођену разних слабости. И њен успешан и динамичан развитак, као и успешан социјалистички друштвени развитак уопште, прате негативне појаве које про-

⁸⁾ Јосип Броз Тито: *Говори и чланци, Напријед*, Загреб, 1959., стр. 375.

истичу из бирократизма и малограђанског анархизма — који се као остаци старих схватања манифестују на односе међу људима и на специфичан начин на односе међу људима у армији.

Очевидно, раније поменуте тенденције „војнизације“ „старих другарских односа“ представљале су само својеврсне манифестације бирократизма, односно малограђанског анархизма, као остатка старих схватања и односа у одређеном периоду развитка наших оружаних снага. Додуше, неки облици њиховог испољавања у основи су превазиђени, прегазео их је успешан развитак односа међу људима у нашој армији. Међутим, треба рачунати с тим да ће поменуте појаве које прате наш социјалистички друштвени и армијски развитак уопште пратити и у одговарајућим облицима нашу борбу за усавршавање правилних односа међу људима. То је закономерно и тим треба рачунати, али је у свему томе *битно да команде, старешине и организација СК буду непрекидно у стању стваралачке и кокретне активности у борби за савлађивање конкретних облика свих негативних појава, јер ће на тај начин извршавати у пуној мери своју улогу субјективног фактора у снажном кретању процеса развијања правилних војничких и социјалистичких односа међу људима.*

Битан елеменат опште оријентације у борби за развијање односа међу људима јесте и потреба да команде, старешине и организације СК, и то сваки на свој начин, анализирају и оцењују стање односа међу људима из аспекта решавања свих задатака борбене изградње и елемената бриге о људима, бриге у свој њеној свеукупности, која се извршава свим мерама васпитања и задовољењем загарантованих материјалних потреба. У колико су целисходнији облици активности који се примењују у обуци и васпитању, материјалном пословању, усавршавању унутрашњењг реда и дисциплине или у решавању било којег задатка борбене изградње, у толико се то ефикасније одражава на успешан развитак правилних војничких односа међу људима.